

Становище

от проф. дсн Валентина Миленкова

за дисертационния труд „ДИГИТАЛНИ ТЕХНОЛОГИИ И ОБРАЗОВАТЕЛНИ НЕРАВЕНСТВА В СРЕДНИТЕ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРИЯ”

представен от Рая Стоянова Георгиева за присъждане на образователно-научната степен „доктор” по ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата /(Социология-Обща социология)

Научен ръководител: проф.дсн Пепка Александрова Бояджиева

В съответствие със Заповед РД-38-397/12.7.2024 на Ректора на СУ „Св.Кл.Охридски“

I. Кратка справка за докторанта

Рая Стоянова Георгиева е завършила 164 ГПИЕ «Мигел де Сервантес» през 2012г. Тя е бакалавър по социология (СУ „Св.Кл.Охридски“) и магистър по социология: Съвременни проблеми в социологията (Утрехт Университет, Утрехт, Холандия). От 2020г. е докторант в Докторска програма „Обща Социология“, катедра Социология, СУ „Св.Кл.Охридски“. От 2010г. и досега заема длъжности в различни организации и институции, като придобива разнообразни умения и компетентности, свързани с оценителска, изследователска и експертна дейност.

II. Основни идеи на дисертационния труд

Актуалността на представения дисертационен труд се определя от активното навлизане на дигитализацията във всички сфери на съвременния живот и отношения. Дигитализацията променя съществуващите структури и мрежи, трансформирайки качеството на работа и живот на общностите и индивидите. Тя трансформира социалните разделения, влияе на техния характер и проявления, създавайки нова семантика и скрити пластове в съществуването им.

Настоящият дисертационен труд е фокусиран върху активното присъствие на ИКТ в обучението и тяхното влияние върху социалните неравенства в образователен контекст. Проблемът за образователните неравенства стана особено актуален със световната пандемия Covid-19 и необходимостта от масово навлизане на дистанционното обучение, което създаде редица предизвикателства

в образованието. Това глобално пререструктуриране на учебния процес на практика промени установените образователни мрежи, базирани на обучение, оценяване и комуникация и предефинира ролите на основните актьори. Изследването на неравенствата в образованието, свързани с дигитализацията е от особена значимост, защото проблематизира нов тип отношения в учебния процес, породени от изискванията на дигиталната среда, които пререструктурират различията в хоризонтален и вертикален план, придобивайки нови измерения.

Дисертацията е с обем 190 стр., включващи 5 графики, 6 фигури и 1 таблица. Структурата на дисертационния труд се състои от: Увод, Три глави, Заключение, Библиография, Приложения (3 бр. с обем 20 стр.). Библиографията съдържа 161 заглавия, от тях 59 на кирилица и 102 на латиница.

В дисертационния труд се подчертава, че навлизането на дигиталните технологии зависи от различни фактори като електронни, технически и образователни ресурси, както и от стимулираща среда и от притежаване от учащите на дигитални умения и компетентности. В този смисъл като централен *изследователски проблем* се дефинира начинът, по който се осъществяват достъпът, употребата и ползите от дигиталните технологии в образователния процес при ученици от семейства с различен социален статус.

Основна цел на дисертационния труд е да анализира как, в контекста на различни социални неравенства между семействата на учениците, ИКТ (чрез примера на електронните дневници) навлизат в и влияят върху образователния процес и могат да доведат до включване/изключване на определени социални групи или индивиди от образованието. *Предмет на изследване* е влиянието на ИКТ (електронните дневници) върху достъпа до образование, комуникацията и контрола в образователния процес, нивото на участие на различни социални дейци в него, както и възникването на нови “дигитални” неравенства. Формулирани са няколко *изследователски въпроса* и тяхното проециране в конкретни *задачи* в хода на дисертационното изследване, които кореспондират на цялостния замисъл на дисертацията.

Във формулираните изследователски хипотези се акцентира на влиянието на семейството и неговите ресурси върху начините на (не)интегриране на електронните дневници (като пример за дигитални технологии) в образователния процес; както и на съществуването на значими социални неравенства в дигиталното обучение и тяхното легитимиране като образователни. Освен това

докторантката допуска, че въвеждането на електронните дневници като вид дигитални технологии в образованието биха допринесли за намаляване на съществуващите образователни неравенства, само ако това стане част от цялостна трансформация на образователното поле.

Много добре е въведено и е обосновано ключовото за дисертацията понятие: “електронен дневник“ и свързаните с него платформи за комуникация, представящи информация за оценките на учениците, отсъствията и отзиви за поведението им. Електронният дневник е уеб базирана единна платформа, използвана от директори, учители, родители, ученици и административен персонал основно в училищата и другите образователни институции. Тук искам да подчертая акцента, който Рая Георгиева поставя върху *привидността на социалната неутралност на електронните дневници*, които функционират през призмата на съществуващи и възникващи социални и образователни неравенства.

Използваната в дисертацията методология съчетава теоретичен и емпиричен подход, допълнени от задълбочена рефлексия на съвременната образователна ситуация. Емпиричният подход се базира на качествени и количествени методи за събиране на информация – полу-структурирани интервюта, фокус групи и вторичен анализ на данни. Представени са и ограниченията на анализа и проведеното проучване.

В съдържателно отношение, *първа част* на дисертацията показва навлизането на дигиталните технологии в образованието и различните аспекти на тяхното влияние върху съвременните реалности. Представени са възможностите и основните функции на дигиталните технологии, както и предизвикателствата, които те създават в образователния процес. Теоретичната рамка, представена във *втора част* на дисертацията е базирана на критична рефлексия върху теории за образователните неравенства в социология на образованието и на концепцията за социалното в теорията за дееца-мрежа на Бруно Латур. В анализа се проследяват различните видове образователни неравенства в теорията на Р. Будон, както и мястото на различните видове капитал в теорията на П. Бурдийо. Акцентира се на ролята на човешките и нечовешките елементи в теорията на Б. Латур. Специално място е отделено на ИКТ, които като нечовешки дейци притежават действеност, влияеща върху социалните взаимоотношения и не са просто пасивни посредници. Дигиталните продукти като техника, инструменти, софтуерни програми поставят специални изисквания към човешките дейци, но за да могат да бъдат използвани са необходими съответни умения, които се надграждат като нов тип разделения в

образователен и социален план. По този начин дигиталните технологии позиционират нов тип връзки и мрежи в педагогическите практики и като цяло налагат преосмисляне на природата на обучението и комуникацията в него. Използването на дигиталните технологии проблематизира темата за образователните неравенства, от гледна точка на семеен произход, социално-икономически статус, но също и регионални различия и видове училища - като условия, възможности, учителски подход и бъдещи шансове за учениците.

В трета част на дисертацията се изследва политическата рамка на навлизането на дигиталните технологии в българското средно образование. Представени са резултати от проведеното авторско теренно изследване в периода октомври 2021 – октомври 2022. Изследвани са три типа случаи с цел проследяване ролята на електронните дневници в българските средни училища за трансформиране на образователния процес и взаимодействията между участниците в него, както и формирането на нови "дигитални неравенства". Подробно са представени резултатите от изследването, като са направени паралелни сравнения между трите случая по различни индикатори.

В Заключението са направени основни изводи, формулират се нови проблеми и предизвикателства, които се активизират от образователната дигитализация.

III. Оценка на дисертационния труд

Приемам изведените приносни моменти в направената самооценка на настоящия дисертационен труд, който представлява едно цялостно завършено и задълбочено изследване със значими постижения. Принос на дисертацията е систематизацията на различни концепции, които представляват осмисляне на темите на социалните и образователните неравенства, и дигитализацията в контекста на съвременното образование и българското училище. На тази основа приносен е изводът, че ИКТ в образованието функционират като механизъм за превръщане на социалните неравенства в образователни и по този начин допринасят за легитимирането им, както и за създаване на нови дигитални неравенства.

Приносен момент на дисертацията е показаният потенциал в теорията за деца-мрежа, както и приложимостта му за изследване на дигиталните технологии в съвременното българско образование, характеризиращо се със значими социални неравенства и йерархизирани отношения. Приемам изведения принос, че технологиите не са автономни и социално неутрални нечовешки дейци в образователното поле. Те се

пречупват през социалния статус на семействата и зависят от политиките на национално и институционално ниво.

Принос на дисертацията е и проведеното теренно проучване с изследване на случаи, чрез което се установяват зависимости, отнасящи се до влиянието на семейната среда върху достъпа до образование, контрола над учениците и формите на успешна комуникация. Смятам, че реализираната от дисертантката емпирична работа е отлична база за направените разсъждения и обобщения.

Представени са *3 публикации*, които са в престижни издания и са по темата на дисертацията.

Авторефератът на дисертационния труд отразява прецизно съдържанието на дисертацията.

Препоръчвам на дисертантката да продължи своите изследвания в областта на дигитализацията в образованието като проследи и „етноса“ като фактор за образователни неравенства, както и регионалното стратифициране на училища в големите градове. Препоръчвам също публикуване на дисертацията като монография, пред вид актуалността на темата и проблемите, които са намерили място в анализа.

IV. Заключение

Дисертационният труд „ДИГИТАЛНИ ТЕХНОЛОГИИ И ОБРАЗОВАТЕЛНИ НЕРАВЕНСТВА В СРЕДНИТЕ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРИЯ”, представен от Рая Стоянова Георгиева е на високо ниво, от гледна точка на аналитичната, теоретичната и емпиричната работа. На това основание убедено давам своята положителна оценка на представения дисертационен труд, гласувам положително и предлагам на научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология-Обща социология).

21.09. 2024г.

Проф.дсн Валентина Миленкова